

Centrum pre európske a severoatlantické vzťahy

CENAA

9. Slovenské strategické fórum

Energetická bezpečnosť, aspekty a trendy

Záver z 9. Slovenského strategického fóra, ktoré sa konalo
v dňoch 9. - 10. novembra 2012 v Piešťanoch

Úvod

Deviate Slovenské strategické fórum (ďalej SSF) sa konalo v Piešťanoch v dňoch 9. a 10. novembra 2012. Téma energetickej bezpečnosti bola zvolená vzhľadom na vysokú aktuálnosť tzv. nových aspektov bezpečnosti, ku ktorým energetika bezpochyby patrí. Množstvo incidentov i krízových situácií z celého sveta v uplynulých rokoch potvrdzuje vysokú dôležitosť bezpečnosti energetických trás a iných prvkov energetickej sústavy štátu, ako aj výroby a transportu energetických produktov. Preto cieľom fóra bolo zhodnotiť súčasné trendy v tejto problematike najmä s ohľadom na situáciu na Slovensku a v Európe.

Tematicky bola diskusia rozdelená do štyroch panelov, pričom cieľom každého z nich bolo nahliadnuť na tému energetickej bezpečnosti z iného pohľadu. Ambíciou prvého panelu bolo poskytnúť všeobecnejší náhľad na problematiku energetických surovín. Panel zhodnotil očakávania v dostupnosti týchto surovín a predpoklady zmien v energetických politikách najmä európskych štátov v nadchádzajúcom čase. Druhý panel sa sústredil špecificky na prípad Slovenska, jeho súčasnú energetickú stratégiu a na zmeny v energetickej politike v nadväznosti na poznatky a skúsenosti z plynovej krízy v roku 2009. Cieľom tretieho panelu bolo zanalyzovať možnosti alternatívnych (obnoviteľných) zdrojov energie a odpovedať na otázku, nakoľko, a či vôbec, môžu tieto suroviny a zdroje posilniť energetickú bezpečnosť štátov. Európsku perspektívu na problematiku energetickej bezpečnosti ponúkol posledný panel. Zameril sa na možnosti regionálnej spolupráce a jej potenciálne dopady na hospodárske politiky členských štátov EÚ v krátkodobom i dlhodobom horizonte.

Hlavné myšlienky z diskusie zachytávajú závery a odporúčania na konci textu zhrnutia fóra.

Globálna nerovnováha a jej dopad na energetické politiky štátov

Hoci východiskom prvého panelu fóra boli všeobecné energetické trendy, účastníci sa do značnej miery zamerali na stav v oblasti

energetickej bezpečnosti v Európe a Európskej únii (EÚ), pričom sa nevyhli ani dopadom na situáciu na Slovensku. Bolo zdôraznené, že politiku EÚ v tejto oblasti výrazne ovplyvňuje jej pozícia na strane dopytu vo vzťahu k energetickým surovinám. Únia sa musí vysporiadať najmä so skutočnosťou vysokého objemu spoločnej celkovej spotreby a znižujúceho sa objemu vlastných surovín. Čelí tomu snahou o hľadanie vnútorných alternatívnych zdrojov (napr. pokusy o využitie bridlicového plynu v Poľsku) a alternatívnych trás (najmä z juhu). EÚ má pritom zatiaľ pevne stanovený rámec svojej politiky do roku 2020, ktorého znakom je klauzula „20 percent“: zníženie emisií o 20 percent; zvýšenie efektívnosti o 20 percent; zvýšenie použitia obnoviteľných zdrojov o 20 percent. Problémom je predovšetkým záväzok o obnoviteľných zdrojoch, ktorý si vo všeobecnosti vyžaduje investície vo výške cca 100 miliárd eur. Napriek tomu už v súčasnosti prebieha debata o rámcoch energetickej politiky v dlhšom časovom výhlade (2030). Jej výsledok je však otázný, keďže členské štáty nie sú naklonené príliš rigidným usmerneniam.

Koherenciu pri diskusii o dlhodobjšom výhlade energetickej politiky EÚ ovplyvňuje najmä skutočnosť, že štáty EÚ si volia vlastné politiky v závislosti od konkrétnych možností a výhod (napr. pre Poľsko je zložité opustiť používanie uhlia ako suroviny, Nemecko sa zase rozhodlo upustiť od využívania jadrovej energie). Preto aj naplnenie smerníc schválených Európskou radou je v jednotlivých štátoch odlišné, pričom nemalú úlohu v tom hrá i konanie Európskej komisie. Pozitívne možno hodnotiť prepojenie súkromného a vládneho sektora. Závažné zmeny na strategickej úrovni sa dejú aj po konzultácii so súkromnou sférou. (EK napríklad počíta s tým, že 90 percent investícií do zmien v energetickej infraštruktúre pôjde zo súkromných zdrojov). To by malo zabrániť rozhodnutiam „od stola“ s neadekvátnym dopadom na energetickú realitu.

Situáciu v európskej energetickej politike pritom v súčasnosti do veľkej ovplyvňuje výrazná neistota na energetických trhoch, keďže nie je zrejmé, ktorá surovina bude pri znižujúcich sa zásobách ropy prevažovať. Nie je

tiež jasné, ako dlho bude koniec éry ropy trvať. Okrem toho vďaka bridlicovému plynu (najväčšie zásoby má Čína, ale nové ložiská sú aj vo východnej Afrike) vznikol prebytok skvapalneného plynu, napriek tomu je však paradoxne ruský plyn najdrahší v Európe.

Politiky a stratégie na úrovni EÚ prirodzene ovplyvňujú i kroky Slovenska v tejto oblasti. SR sa pritom dlho spoliehalo na „energetické“ vzťahy z minulosti, čo malo negatívny dopad i na celkové nedoceňovanie problematiky energetickej bezpečnosti. No najmä po plynovej kríze v roku 2009 došlo k pozitívnemu obratu, čo sa prejavilo aj zvýšenou intenzitou diskusie o potrebe diverzifikácie zdrojov a trás, a budovania spoločného trhu v tejto oblasti. To však podľa vyjadrení účastníkov neznamená zbavenie sa Ruska ako kľúčového dodávateľa surovín, ale pokles v súčasnosti nadmernej závislosti (viac ako 90 percent) na prijateľnejšiu hodnotu (ideálne pod 60 percent). Tiež to znamená pokračovanie vo využívaní jadrovej energie, ktorej podiel pravdepodobne v nadchádzajúcich rokoch zostane u nás jedným z najvyšších v únii (teraz cca 55 percent a tretie miesto v EÚ).

Hospodárska stratégia SR vo vzťahu k energetickej udržateľnosti

Diskusia v druhom paneli sa sústredila na energetickú politiku Slovenska a to najmä vo vzťahu k využívaniu kľúčových konvenčných surovín, ktorými sú plyn a ropa. Snažila sa zhodnotiť situáciu po roku 2009, kedy SR zažila tzv. plynovú krízu, ktorá odhalila mnohé nedostatky v zaistení bezpečnosti dodávok surovín na Slovensko. Hlavným pozitívnym záverom pritom je, že táto kríza mala v konečnom dôsledku na SR pozitívny dopad, pretože urýchlila procesy, ktoré posilnili energetickú bezpečnosť krajiny. Vďaka tomu, že kríza poprela dlhodobú bezpečnostnú tézu – že plyn z východu potečie na západ navždy a bez problémov – došlo k spojazdneniu reverzného toku s Českou republikou a prepojeniu s uzlom Baumgarten a teda vytvoreniu „energetického trojuholníka“ medzi ČR, Rakúskom a SR. Okrem toho došlo k uzavretiu kontraktov medzi kľúčovými európskymi energetickými

spoločnosťami (SPP, E.ON, Ruhrgas) pre prípad krízy, ale aj k vytvoreniu prepojenia sever-juh a k posilneniu integrácie v presune ropy a elektriny. Do roku 2015 by sa mali ukončiť projekty prepojenia európskych krajín, je však otáznne, či sa podarí vytvoriť v Európe energetické ostrovy (v prvej fáze sever-juh, v druhej napojenie na ázijské trhy). Začala sa tiež realizačná fáza plynového prepojenia s Maďarskom, čo vytvorí možnosti napojenia na Nabucco West a Adriatic pipeline.

Významne sa tiež zlepšila situácia v zásobách plynu, a to hlavne vďaka legislatívnym zmenám, podľa ktorých všetci dodávatelia na trhu sú povinní zabezpečiť v prípade prerušenia dodávok dostatočné množstvo plynu na obdobie 30 dní pre všetkých svojich odberateľov. Pozitívne sú tiež niektoré štatistické údaje a zistenia. Nerastie energetické zaťaženie, čo znamená vyrovnanosť energetickej sústavy, znižovanie reálnych nákladov a upevňovanie bezpečnosti dodávok. Rozdiel medzi celkovou výrobou a spotrebou je minimálny (vyššia spotreba), stabilne pritom rastie podiel obnoviteľných zdrojov. Primeraný je aj vzájomný podiel využívaných surovín (energetický mix).

Napriek týmto pozitívnym zmenám však na Slovensku existuje v energetickej oblasti i viacero problémov. Pri využívaní plynu predovšetkým to, že hoci vo svete nastáva akási zlatá éra plynu, na Slovensku to neplatí. Jeho cena je pomerne vysoká a plyn je i pod istým „politickým rizikom“. Zároveň žijeme v dobe neistoty, čo znamená, že môžu nastať situácie, ktoré budú mať dopad na celý sektor (príkladom môže byť pokles odberu bridlicového plynu napriek opačným očakávaniam). Riziká dlhodobo zaznamenáva jadrová energetika, čo potvrdzujú udalosti z roku 2011 v Japonsku (Fukušima), ale i nie príliš očakávané zmeny v Európe (zastavenie jadrovej energetiky referendom v Litve, či diskusia na túto tému v Bulharsku).

Problémom je i nedostatočná legislatíva a neadekvátne zohľadnenie medzinárodných záväzkov v domácich normách (napr. nesúlad pri ochrane kritickej infraštruktúry). Dochádza tiež k častým zmenám zákonných a iných noriem a výkyvom v regulačnej politike. Tá sa stala

synonymom sociálnej politiky, čo značne deformuje trh. Výrazným negatívom je vývoj cien plynu pre priemysel, ktoré sú vyššie ako takmer vo všetkých ostatných štátoch EÚ. Priemer cien EÚ je dokonca nižší ako ceny v SR.

Energetická variabilita ako nástroj energetickej bezpečnosti

Tretí panel sa zamerával na nekonvenčné resp. alternatívne zdroje energie (obnoviteľné zdroje – OZE). Debata účastníkov sa sústredila predovšetkým na zodpovedanie otázky, či sú tieto zdroje adekvátnou a serióznou alternatívou k zdrojom z fosílnych palív alebo jadrovej energii. Na základe záverov z vystúpení i diskusie je možné na túto otázku odpovedať negatívne, a to aj napriek tomu, že globálna situácia v oblasti fosílnych palív nie je najlepšia. Ilustruje ju niekoľko závažných zistení. Ropný zlom nastane v priebehu 1-4 rokov, pričom nie je jasné aký priebeh poklesu bude mať. Najviac ložísk ropy sa objavovalo okolo rokov 1960-70. Dnes sa zároveň spotrebúva štyri až päťkrát viac ropy, ako sa objaví. Spomalil sa aj rast veľkosti ťažby (menej ako 1 percento), takže napr. Rusko ťaží dnes 10 miliónov barelov denne a ťažbu už zvyšovať nemôže. Existuje taktiež veľká variabilita cien ropy, čo znepokojuje investorov, ako aj pokles spotreby tejto suroviny v mnohých štátoch EÚ.

OZE však v súčasnosti ani zďaleka nepredstavujú adekvátnu náhradu, čo platí najvýraznejšie v prípade veternej a solárnej energie. Napríklad každý rok sa postaví veterné elektrárne s celkovým výkonom cca 40 GW, čo znamená, že ak by mali týmto tempom nahradiť iné zdroje (uhlie, ropa, plyn, jadro), trvala by táto výstavba 1250 rokov. V prípade solárnej energie by nahradenie trvalo ešte dlhšie. Konvenčné zdroje sú teda najmä výrazne energeticky výkonnejšie, preto súčasné obnoviteľné zdroje tvoria len cca 2,5 percenta produkcie elektrickej energie.

Ako sa však účastníci fóra zhodli, tieto skutočnosti automaticky neznamenajú, že by diverzifikácia nebola žiaduca či potrebná. Práve naopak, pričom dôvodov je niekoľko. Hlavným z nich je výrazná závislosť SR na dovoze a nízka spoľahlivosť Ruska ako hlavného dodávateľa.

Ide o krajinu málo plynofikovanú, výrazne decentralizovanú, so značnými problémami v oblasti developerstva zdrojov (vysoké náklady), pričom na rozdiel od minulosti už zdroje nevlastnia súkromné korporácie (malá motivácia strategicky investovať). V súčasnosti však OZE v SR stále relatívne málo využívané, navyše väčšinu, približne 70%, z nich zabezpečuje biomasa. Pozitívom je, že SR sa v súlade so smernicou EÚ zaviazala do roku 2020 zvýšiť podiel OZE v energetickom mixe na 14 percent, hoci toto číslo sa v súčasnosti javí ako nereálne. Na aspoň čiastočné dosiahnutie tohto cieľa je však potrebné zintenzívniť kroky na podporu využívania takýchto zdrojov, ktoré môžu byť vhodným doplnkom popri zdrojoch konvenčných.

V slovenských podmienkach sa javí ako vhodné zamerať sa na slnečnú a geotermálnu energiu. Naopak, skúsenosti s biomasou potvrdzujú z hľadiska ekonomickej efektívnosti, ale aj vplyvu na životné prostredie, skôr negatívne dopady. Paradoxne, napriek tomu sa s biomasou počíta ako s hlavným alternatívnym zdrojom. Treba však mať na pamäti i obmedzenia, ktoré tieto zdroje v sebe z hľadiska svojej povahy automaticky zahŕňajú. Tou je napríklad nedostatočná tzv. hustota toku, či príliš vysoká hustota obyvateľstva. Taktiež relevantné sú enviromentálne aspekty, ako pôda, či nahradenie rastlinných kultúr pri biopalivách (jedna plodina vytesní druhú). Dôležité je pamätať i na potrebu ďalšieho technologického pokroku, ako napr. objemné solárne kolektory.

Energetická politika EÚ a aspekty jej regionálnej spolupráce

Štvrtý panel fóra sa zamerával na analýzu politiky EÚ v oblasti energetiky ako aj na možnosti a predpoklady užšej regionálnej spolupráce v rámci nej so zameraním na región v okolí Slovenska. Diskusia vychádzala z otázky, či vôbec existuje energetická politika EÚ. Lisabonská zmluva totiž síce načrtáva, že niečo ako spoločná energetická politika sa začína formovať (i keď nie pod týmto názvom), realita je ale taká, že členské štáty stále rozhodujú o svojom strategickom energetickom smerovaní a vlastnom energetickom mixe sami. Všetky by však mali pamätať na spoločnú európsku

„platformu“: solidaritu, efektivitu a spoločné ciele. Spoločnými cieľmi sú pritom najmä dôraz na zabezpečenie fungovania trhu v oblasti energetiky, zabezpečenie bezpečnosti dodávok energií a surovín v rámci EÚ, podpora prepájania energetických sústav, ale aj presadzovanie využívania OZE a zvyšovania energetickej efektívnosti. Kvantitatívne ciele sú zároveň vyjadrené v už spomínanej stratégii vývoja do roku 2020.

Existuje však viacero otázok, ktoré vyvolávajú vo vzťahu k energetickej politike EÚ značné nejasnosti. Predovšetkým nie je dostatočne zrejmé, nakoľko požiadavky únie korelujú s požiadavkami trhu (podpora inovácií v oblasti OZE, posilnenie konkurenciechopnosti v oblasti efektívnosti), ale tiež kto platí náklady na energetické politiky EÚ a aký je súlad týchto politík s cieľmi v oblasti ochrany klímy (odklon od jadrovej energie vs. znižovanie emisií).

Možno tak konštatovať, že EÚ dnes čelí v oblasti energetiky viacerým kľúčovým výzvam. Prvou je to, ako sa aj v tejto oblasti vysporiada so zvyšujúcou sa závislosťou, ktorá vyplýva hlavne zo znižujúcej sa domácej produkcie uhlia. Očakáva sa preto, že celková závislosť od dovozu zdrojov sa zvýši do roku 2030 z 50 na 65 percent (ropa z 82 na 93 percent, plyn z 57 na 84 percent). Výzvou je tiež už spomínaná absencia spoločnej energetickej politiky a tendencia k samostatným a nekoordinovaným postupom členov, čomu sa EÚ snažila zatiaľ čeliť len odporúčaním členským štátom, aby obmedzili bilaterálne dohody. Výzvou sú však i limity regionálnej spolupráce, ktorú najlepšie reprezentujú navýšené prostriedky ale problematické výsledky; spolupráca s Gruzínskom, Ukrajinou či Azerbajdžanom.

Účastníci fóra sa zhodli, že dôležité v tomto kontexte je, aby Slovensko nezostalo pri formovaní energetickej politiky EÚ mimo. Zároveň je žiaduce, aby svoju pozíciu aj náležite zviditeľňovalo a presadzovalo. V tomto je potrebné využívať najmä regionálnu platformu V4, ktorá je najsilnejšia predovšetkým v oblasti elektrickej energie, ale tiež netreba opomínať spoluprácu s Ukrajinou. Možno samozrejme očakávať, že v prípade presadzovania regionálnych cieľov dôjde k niektorým sporom

resp. disproporciám (napr. postoj V4 vs. Nemecko). Toto riziko je však vhodné podstúpiť.

Záver a odporúčania

Špecifikovať „strategickú“ víziu Slovenska v oblasti energetiky v horizonte 10-15 rokov.

Aktívne sa zapájať do diskusie o dlhodobých energetických rámcoch EÚ a následne presadzovať dodržiavanie dohodnutých priorít.

Pokračovať v diskusii i v presadzovaní konkrétnych krokov na zvyšovanie diverzifikácie energetických zdrojov a trás na Slovensku.

Dopracovať legislatívu v oblasti energetickej politiky a zamerať sa na jej zosúladenie s medzinárodnými normami a dohovormi, ku ktorým sa SR prihlásila.

Nastaviť cenovú a regulačnú politiku štátu v oblasti energetiky smerom k väčšej predvídateľnosti a konkurencieschopnosti.

Optimalizovať podmienky pre zvyšovanie podielu využitia obnoviteľných zdrojov, najmä so zameraním na geotermálnu a slnečnú energiu.

Posilňovať regionálnu spoluprácu v oblasti energetickej politiky a zefektívniť prepojenie energetickej infraštruktúry medzi krajinami V4. ■

2012

**Centrum pre európske a severoatlantické vzťahy
Sládkovičova 7
811 06 Bratislava
www.cenaa.org**